

## **ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ОФОРМЛЕННЯ ВИМОГИ ПРО ВИЗНАННЯ НЕДІЙСНИМ ПОВ'ЯЗАНОГО З ПРЕДМЕТОМ СПОРУ ПРАВОЧИНУ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ**

**Короєд С. О.**

*доктор юридичних наук, професор,  
професор кафедри права*

*Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила»  
м. Івано-Франківськ, Україна*

Новий Цивільний процесуальний кодекс України в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017 (далі – ЦПК) передбачив можливість подання позивачем заяви про визнання недійсним повністю чи у певній частині пов'язаного з предметом спору правочину, який суперечить закону (далі – заява). Проте як серед науковців, так й практиків відсутнє єдине розуміння форми і змісту такої заяви, строку її подання до суду, матеріально-правових та процесуальних наслідків недотримання вимог щодо форми і змісту такої заяви та пропуску строку на її подання, а також підстав її задоволення тощо.

Так, ч. 3 ст. 199 ЦПК встановлено, що якщо позивачем до закінчення підготовчого провадження подано заяву про визнання недійсним повністю чи у певній частині пов'язаного з предметом спору правочину, який суперечить закону, суд надає відповідачу, іншим учасникам справи час на підготовку своїх пояснень та заперечень з приводу поданої заяви. А ч. 3 ст. 264 ЦПК передбачено, що ухвалюючи рішення у справі, суд, за заявою позивача, поданою до закінчення підготовчого провадження, може визнати недійсним повністю чи у певній частині пов'язаний із предметом спору правочин, який суперечить закону, якщо позивач доведе, що він не міг включити відповідну вимогу до позовної заяви із незалежних від нього причин.

Правова природа зазначеної заяви залежить передусім від її форми і змісту, адже в тексті ЦПК законодавець неодноразово використовує термін «заява», проте в різних значеннях. Так, зі змісту положень ст. 199 і 264 ЦПК випливає, що така заява подається позивачем вже після подання ним до суду позовної заяви та відкриття провадження у справі, а метою подання такої заяви є визнання недійсним повністю чи у певній частині пов'язаного з предметом спору правочину. Така мета, до досягнення якої прагне суб'єкт захисту, уособлюється в способах захисту права [1, с. 85]. З положень ст. 264 ЦПК випливає, що визнання недійсним повністю чи у певній частині пов'язаного із предметом спору правочину є відповідним способом захисту прав позивача, який

застосовує суд в своєму рішенні. Серед науковців і в судовій практиці прийнято ототожнювати способи захисту із предметом позову, тобто предмет позову завжди кореспондує зі способами захисту права. При цьому зміст позовних вимог, які позивач повинен зазначити в позовній заяві, і є предметом позову, під яким розуміють визначену позивачем вимогу до суду, в якій висловлені правові (матеріальні і процесуальні) заходи, що мають бути ним вжиті і привести до припинення правопорушення, відновлення прав та відшкодування завданої шкоди з боку відповідача. При цьому, з огляду на застосовану в тексті ЦПК термінологію, такі поняття, як «вимоги позивача», «заявлені вимоги», «позовні вимоги», «позов» вживаються як синоніми. А в тексті ч. 3 ст. 264 ЦПК законодавець прямо називає заяву позивача про визнання недійсним пов'язаного із предметом спору правочину – «відповідною вимогою» позивача, яку він не міг включити до позовної заяви.

Отже, заява про визнання недійсним пов'язаного з предметом спору правочину є «відповідною вимогою позивача», тобто позовною вимогою, яку позивач доповнює до своїх попередніх (первісних) позовних вимог, викладених в позовній заяві. А відтак, будучи синонімами слова «позов», ці поняття мають такі саме елементи, як й сам позов, тобто предмет, підставу і сторони.

Враховуючи, що позов пред'являється до суду у формі подання позовної заяви (ч. 1 ст. 184 ЦПК), тому так би мовити «внести зміни» до позовної заяви шляхом доповнення (включення) додатковою позовною вимогою (яка повинна містити предмет, підставу і сторону чи сторони, до якої чи яких така вимога буде адресована) можна лише у спосіб і формі, передбаченій ЦПК, адже згідно із ч. 1 ст. 13 суд розглядає справи не інакше як за зверненням особи, поданим відповідно до цього Кодексу. Причому таке доповнення позову новою (додатковою) позовною вимогою про визнання недійсним пов'язаного з предметом спору правочину буде відповідати встановленим ст. 188 ЦПК правилам об'єднання позовів та при цьому не буде одночасною зміною підстави і предмета позову, оскільки фактично буде змінений (доповнений) предмет первісного позову. Також варто враховувати існуючу судову практику, яка виходить з того, що згідно зі ст. 16, 203, 215 ЦК для визнання судом оспорюваного правочину недійсним необхідним є: пред'явлення позову однією із сторін правочину або іншою заінтересованою особою; наявність підстав для оспорення правочину; встановлення, чи порушується суб'єктивне цивільне право або інтерес особи, яка звернулася до суду.

Отже, з вищевикладеного випливає, що за своїм характером заява про визнання недійсним пов'язаного з предметом спору правочину є заявою про зміну предмета позову, яку можливо подати лише до закінчення

підготовчого засідання (або не пізніше ніж за п'ять днів до початку першого судового засідання у справі, якщо справа розглядається за правилами спрощеного позовного провадження) (ст. 49 ЦПК). Разом з тим, враховуючи, що така заява буде містити нову (додаткову) «позовну вимогу» – вимогу про визнання недійсним пов'язаного з предметом спору правочину, яка повинна включати в себе елементи – предмет, підставу та сторони, а також беручи до уваги, що конкретні «позовні вимоги» заявляються позивачем в позовній заяві у вигляді викладу змісту позовних вимог (тобто предмета позову) та обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги (тобто підстави позову) і визначення особи – порушника, тому з цього випливає висновок, що вказана заява за формою і змістом має відповідати вимогам, встановленим ст. 175 ЦПК щодо форми і змісту до позовних заяв, але з одночасним надісланням (наданням) копій такої заяви іншим учасникам справи (ч. 2 ст. 183 ЦПК), а також сплатою судового збору за додаткову позовну вимогу (ч. 3 ст. 176 ЦПК). Таке розуміння правової природи вказаної заяви узгоджується із правовою позицією, викладеною Верховним Судом в одній зі справ [2]. Причому така заява, на нашу думку, може іменуватись як «заява про зміну предмета позову», так й «заява про визнання недійсним пов'язаного з предметом спору правочину».

А якщо до такої заяви мають застосовуватись такі саме вимоги щодо форми і змісту, як й до позовної заяви, тому з огляду на положення ч. 9 ст. 10 ЦПК за аналогією також підлягає застосуванню ст. 185 ЦПК, якою визначено підстави залишення позовної заяви без руху для усунення недоліків та підстави повернення заяви. Проте, на нашу думку, перед оцінкою такої заяви на відповідність вимогам ст. 175 ЦПК, мають спочатку застосовуватись положення ч. 3 ст. 199 ЦПК, якою визначено дії суду у випадку подання позивачем такої заяви (навіть неналежно оформленої), а також строк для її подання, – до закінчення підготовчого провадження (а якщо справа розглядається за правилами спрощеного позовного провадження, то згідно з ч. 3 ст. 49 ЦПК така заява має бути подана не пізніше ніж за п'ять днів до початку першого судового засідання у справі). Зазначений строк є процесуальним строком, встановленим законом (ст. 120 ЦПК) та визначається вказівкою на подію, яка повинна неминуче настати (ст. 122 ЦПК) і закінчується наступного дня після настання події (ч. 4 ст. 124 ЦПК). Частиною другою ст. 126 ЦПК передбачено, що документи, подані після закінчення процесуальних строків, залишаються без розгляду, крім випадків, передбачених цим Кодексом. При цьому, згідно з ч. 1 ст. 127 ЦПК суд за заявою учасника справи поновлює пропущений процесуальний строк, встановлений законом, якщо визнає причини його пропуску поважними. Таким чином, така заява підлягає залишенню без розгляду, якщо її подано після

закінчення підготовчого засідання і якщо позивач не подав заяву про поновлення пропущеного процесуального строку або судом було відмовлено в його поновленні. Інших підстав для залишення такої заяви без розгляду чи можливості відмови в її прийнятті або її повернення ЦПК не передбачає.

Отже, якщо заяву про визнання недійсним пов'язаного з предметом спору правочину було подано в межах встановленого законом процесуального строку (або цей строк було поновлено судом) та оформлено відповідно до вимог, передбачених ст. 175 ЦПК, то лише в цьому випадку у суду є підстави для прийняття такої заяви до розгляду (причому обов'язкове процесуальне «оформлення» її прийняття письмовою чи протокольною ухвалою ЦПК не передбачає) та надання відповідачу, іншим учасникам справи час на підготовку своїх пояснень та заперечень з приводу поданої заяви (ч. 3 ст. 199 ЦПК). Суд також згідно з ч. 7 ст. 83 ЦПК, з огляду на змінений (доповнений) предмет позову, залежно від доповнених обставин має встановити строк подання учасниками справи додаткових доказів. Прийняття судом такої заяви зумовлює у суду процесуальний обов'язок її розгляду і вирішення. Причому задоволення або відмова в задоволенні такої заяви залежить як від загальних – матеріально-правових підстав, так й спеціальних – процесуальних підстав. Така процесуальна підстава прямо передбачена ч. 3 ст. 264 ЦПК, згідно з якою однією із обов'язкових передумов визнання судом недійсним пов'язаного із предметом спору правочину за заявою позивача (поданою в порядку ч. 3 ст. 199 ЦПК) є доведення позивачем того, що він не міг включити відповідну вимогу до позовної заяви із незалежних від нього причин. І лише після того, як суд встановить, що позивач довів поважність таких причин, суд повинен давати оцінку такій позовній вимозі з огляду на матеріально-правові підстави, передбачені цивільним законодавством.

### **Література:**

1. Рожкова М.А. Средства и способы правовой защиты сторон коммерческого спора. М. : Волтерс Клувер, 2006. 416 с.
2. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 31.03.2021 у справі № 357/8533/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96631893>.